

ROGER SCRUTON: A SZÉPRŐL

TAKÁCS DÁNIEL

2020 // 11

A szépség fogalmáról összefoglalás vagy akár bevezetés igényével értekezést írni nem egyszerű feladat. Az első nehézség abból a nyilvánvaló tényből fakad, hogy a mindennapokban a legkülönfélébb dolgok jellemzésére használjuk a *szép* megnevezést. Így beszélünk például szép tájról, szép gondolatokról, szép emberekről, szép versekről, szép festményekről, de akár szép autókról és szép házakról is. Vagyis a szép és a szépség fogalmának használata a tartalom meglehetősen heterogenitásával jár együtt. Ezután a kérdés, hogy mi az a szép, amely az előbb felsorolt dolgokban közös lehet, illetve hogy léteznek-e olyan dolgok - és ha igen, melyek azok -, amelyek a szépséget kitüntetett módon megjelenítik, továbbvezet a második nehézséghez. Ez pedig abból fakad, hogy miután a szépség antikvitásból származó klasszikus elmélete a 17-18. századokban megingott, a fogalom a 19. században a művészetben lelt otthonra - innen a *szépművészetek* kifejezés. Vagyis a magas művészet kitüntetett tárgya a szép. Mindezzel csupán annyi a probléma, hogy nem sokkal azután, hogy a szépséget a szépművészetek tárgyaként határozták meg, ezek a művészetek átfogó támadást indítottak a szépség művészi konvenciói ellen. A 20. századra, ezen átfogó támadásnak köszönhetően, a század sok kiemelkedő műalkotását szemlélve nem nagyon jut eszünkbe a *szép* megjelölést használni, helyette inkább az olyan jelzők váltak meghatározóvá, mint *azeredeti*, *meglepő*, *sokkoló*, *szorongató*, *újszerű*, *érdekes* vagy *izgalmas*. Miután a szépség és a 20. századi avantgárd útjai elváltak egymástól, a fogalom mára hontalanná, egyenesen gyanússá vált, úgy tűnik, nincs olyan metafizikai tartama többé, amely egy kitüntetett területet határozhatna meg a hétköznapi fogalomhasználat reflektálatlan sokfélesége közepette.

Roger Scruton, a nemrég elhunyt angol filozófus szépről írt - eredetileg 2009-ben megjelent - könyvében maga is jelzi e nehézségeket. Ezzel együtt megpróbálja bemutatni, hogy a szépség transzcendenciája ma is jelenvaló, és a kiteljesedett és harmonikus emberi élethez nélkülözhetetlen az ezzel a transzcendenciával való kapcsolat. Ebből következik az is, hogy a dolgok esztétikai minőségéről szóló ízlésítélet nem lehet relatív: „az egyik dolog lehet szebb, mint a másik”, valamint „az ízlésítélet a szép dologról szól, nem pedig a szubjektum

lelkiállapotáról". Az ízlésítélet szubjektív - nem ítélnék a szépről anélkül, hogy magam is meg ne tapasztalnám -, ugyanakkor általános helyeslésre tart igényt. Scruton koncepciója a kanti esztétikára, illetve az esztétikai diskurzus 18. századi kezdeteire épít. Kanttól átveszi azt a központi gondolatot, hogy a szépség meghatározó vonása az, hogy a szép szemlélésében talált örömhöz nem kapcsolódik semmiféle, magán a szép dolog jelenlétében túlmutató érdek. Másfelől pedig fontos a 18. századi, főként angol kritikusok munkássága, akiknél a szépség még nem vált a művészetek privilégiumává, az esztétikai érzék - a szép iránti érzéssel együtt - elsősorban jó ízlést jelentett, amely a helyes modort éppúgy meghatározta, mint egy általános műveltséget és egy jó értelemben vett kifinomultságot. Scruton tulajdonképpen nem tesz mást könyvében, mint hogy megpróbálja finoman kiegyensúlyozni a kanti meghatározást - szép az, ami érdek nélkül tetszik -, és szorosabban hozzákötöni a mindennapi élethez, érzelmeink és vágyaink kiműveléséhez. Így a szépségnek szerinte fellelhető egyfajta fokozatossága, ami viszont nem jelent feltétlenül fontossági sorrendet is: a házak, ajtókeretek, épülethomlokzatok és kertek „minimális szépsége” legalább olyan jelentős az emberi élet szempontjából, mint a legnagyobb műalkotások szépsége. A „mindennapi szépséggel” kapcsolatos ítéleteinkben - írja Scruton - az „odailóság” kritériuma szerint választunk a rendelkezésre álló lehetséges alternatívák közül. Az odailósággal (*fittingness*) kapcsolatos ítéletek távol vannak attól, hogy a tiszta, érdek nélküli szemlélet mutakozzon meg bennük. Ugyanakkor Scruton szerint a „minimális szépség” konvenciók által meghatározott szférája is az ember azon erőfeszítését tükrözi, hogy otthont teremtsen a maga számára, és otthon legyen ebben a világban. Egyik legfontosabb gondolata ez a könyvnek, hiszen az otthon-lét vágya és ígérete a kapcsolat a mindennapi szép és a magasabb rendű szépségek, a természeti, az emberi és a művészeti szépségek között. A szép tapasztalata „azt mondja nekünk, hogy *igenis* otthon vagyunk ebben a világban, hogy a világ már úgy van elrendezve érzelmeinkben, mint olyan hely, amely illik a hozzánk hasonló lényekhez.”

A mondat értelme az, hogy a szépség tapasztalatában a világ úgy mutatkozik meg, mint ami „illik” azokhoz a lényekhez, akik szabadok. A nagy műalkotások szépségének, az emberi szépség legintenzívebb megnyilatkozásainak tapasztalata Scruton szerint fedésbe kerül a „szent” tapasztalatával, s ennyiben teológiai vonatkozásai vannak. Ám itt nem egy hagyományos értelemben vett vallásos tapasztalatra kell gondolni. Scruton itt a maga módján ismételt Kant filozófiájára támaszkodik. A tiszta szépségnek és a szentnek a tapasztalatában a szépség tárgyát, illetve a szent dolgot érinthetetlenként, különállóként és akár tiltottként tapasztaljuk meg - érinthetetlenként és tiltottként, mert ezek a tárgyak kívül kerültek a hétköznapi tárgyak világán. Scruton azt írja, hogy a szenttel való találkozásban a transzcendentális szubjektum ad hírt magáról. A transzcendentális szubjektivitás a kanti terminus arra a létmódra, amelyben mi, emberek, ésszel rendelkező és szabad, ugyanakkor az anyag törvényeinek alávetett lények létezők. A transzcendentális szubjektum végső soron a szabadság nézőpontja, s a szép és a szent dolgok a szabadság megtestesülésének

misztériumát jelenítik meg. Mind Kant, mind Scruton számára a szabadságot valami radikális transzcendencia - kívüliség - közvetíti. Csakhogy míg Kantnál ez az erkölcsi törvény, addig Scrutonnál a széppel és a szenttel való találkozás. A szabadság megtestesülésének egyedi és megismételhetetlen mozzanata ennek a megtestesülésnek az idealitásával is szembesít, vagyis a befogadó részéről a „tökéletlenség alázatos érzésével” jár együtt. Ennyiben - mondja Scruton - nincsen szép morál nélkül, de nincsen kultúra és humánitás szépség nélkül.

Így egyes kurrens művészeti formák, amelyek elkötelezettsége a deszakralizáció, valamint a *l'art pour l'art* azon változatai iránt, ahol a mű sokkal inkább provokatív gesztus és vicc szeretne lenni, mintsem az anyaggal és a formával való komoly foglalkozás - Scruton szerint a kultúrát és a humánus élet reményét teszik elérhetetlenné.

Jogos kérdés, hogy mindez hogyan fest a kortárs művészetelméletek fényében. Scruton a 18. századi polgári filozófiákra építi fel a saját elméletét, miközben az a polgári társadalom, amely mintegy megszülte a szépségnek ezen filozófiáit, már csak töredékeiben létezik. Mindenesetre Scruton szerint szabad lényekként lehetőségünk van arra, hogy elutasítsuk a jelen kultúrát a giccstermeléssel, a profanizációval együtt. Vajon azt jelenti-e ez, hogy arra is lehetőségünk van, hogy „egyáltalán ne a jelenben éljünk”? Ezt mindenkinek magának kell eldöntenie.

Roger Scruton könyve *A szépről* az MMA Kiadónál, a Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet kezdeményezésére jelent meg, első köteteként a *Pars Pro Toto* című sorozatnak, amelyet a tervek szerint további fordításkötetek követnek majd.

ADATVÉDELEM

[ADATVÉDELMI NYILATKOZAT \(adatvedelmi-nyilatkozat.html\)](#)

ELŐFIZETÉS

(<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es->

[kultura/kortars/prodB049926.html](https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/kortars/prodB049926.html))

Tarts lépést a kortárs kultúrával!

A Kortárs folyóíratra a képre kattintva lehet előfizetni.

AJÁNLÓ

Megjelent a Kortárs februári száma

([a-kortars-folyoirat-aktualis-szamanak-tartalma.html](https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/kortars/aktualis-szamanak-tartalma.html))

Bővebben ([a-kortars-folyoirat-aktualis-szamanak-tartalma.html](https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/kortars/aktualis-szamanak-tartalma.html)).

A lapszám letöltése pdf-ben (wp-content/uploads/pdf/kortars_2021_02_oszk.pdf).

TÁMOGATÓINK:

nka (<http://www.nka.hu/>)

(<https://www.mnb.hu/>) Szerencsejáték Zrt.

(<http://www.szerencsejatek.hu/>)

DESIGN:

POPDESIGN

IMPRESSZUM

© KORTÁRS